

kalan müslümanların dillerini, dinlerini ve hayat tarzlarını derhal terketmelerini emreden bir kanun çıkardı. III. Philip ise 1609'da bütün müslümanların sınır dışı edilmelerini istedi.

Gırnata'nın işgalinden itibaren çok büyük sıkıntılara mâruz kalan Endülüs müslümanları zaman zaman Kuzey Afrika sahillerine ve diğer İslâm ülkelerine sığınmışlardır. Osmanlı Devleti 1505'te Kemal Reis'i bir filoyla Endülüs sahillerine göndermiş ve bazı müslümanlarla yahudileri kurtararak Anadolu'ya getirmiştir. Daha sonra 977 (1570) tarihli bir hükümle Kaptanıderyâ ve Cezayir Beylerbeyi Kılıç Ali Paşa Endülüs müslümanlarına yardımla görevlendirilmiştir. Bunun üzerine çok sayıda müslüman ve yahudi Osmanlı hâkimiyetindeki topraklara yerleştirilmiş ve üretici duruma gelinceye kadar her türlü vergiden muaf tutulmuştur. Aragon bugün İspanya'nın özerk bir bölgesi olup merkezi Zaragoza, yüzölçümü 47.650 km², nüfusu ise 1.215.600'dür (1986 tahmini).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İzarî, *el-Beyânü'l-muğrib* (nşr. G. S. Colin — E. Lévi-Provençal), Leiden 1948-51, II, 148, 186; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, IV, 183-185; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'âr* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1975, s. 27, 97, 567; Makkari, *Neftu't-tib*, I, 137; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 53, 88, 90, 92-96, 100-102, 104, 106, 107, 130; Hitti, *İslâm Tarihi*, III, 870-882; Desmond Stewart, *The Alhambra*, New York 1980, s. 100-101, 106, 109; S. M. İmamüddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 3, 6, 29, 80, 103, 117, 204, 209, 212-213; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, *Dirâsât fî târîhi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, İskenderiye, ts. (Müessesetü Şebâbî'l-Câmia), s. 243-244, 400-401, 408-411, 424-426, ayrıca bk. İndeks; Receb Muhammed Abdülhalim, *el-'Alâkât beyne'l-Endelüs'l-İslâmiyye ve İsbânyâ en-Naşrâniyye fî 'aşri Benî Ümeyye ve mülûki't-tavaâ'if*, Kahire, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye), s. 313, 317; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 199-201; Hüseyin Mü'nis, *Rihletü'l-Endelüs*, Cidde 1405/1985, s. 35-36, 60, 198, 236, 239, 255, 283; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 269-270; Muhammed el-Arûsî el-Matvî, *es-Salânatü'l-Hafsiyye: târîhuha's-siyâsî ve devrühâ fî'l-Mağrib'l-İslâmî*, Beyrut 1406/1986, s. 96, 117, 133, 134, 138, 242, 243, 271-278, 574, 578, 581-585, 663, 693; Muhammed Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelüs ve târîhu'l-'Arabî'l-mütenâşşırîn*, Kahire 1987, s. 34, 36, 84-91, 120-121, 330-332, 400-401, 494-496; İsmet Abdüllâtîf Dendeş, *el-Endelüs fî nihâyeti'l-Murâbiîn ve müstehilli'l-Muvahhidîn: 'aşrû't-tavaâ'if*, Beyrut 1408/1988, s. 45, 197, 208, 448, 449; P. E. R., "Aragon", *EBr*, II, 204-205; "Spain", *EJd*, XV, 227-242; P. Chalmers, "Araghün", *El² Suppl.* (İng.), s. 80-82.



ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ARÂİSÜ'İ-BEYÂN

(عرائس البيان)

Rûzbihân-ı Baklî'nin
(ö. 606/1209)

Arapça işârî tefsiri.

Baklî, eserin mukaddimesinde, rab-bânî bilgi ve hikmete iyice daldıktan ve mânevî âlemde çok yükseklerle tırmandıktan sonra tefsir yazmaya başladığını ve bunun için ilk asırlarda yaşayan büyük mutasavvıfların işârî tefsir*lerini inceleyerek onların yolundan gittiğini söylemektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in zâhirî ve bâtinî mânalarının sonsuz olduğunu, her kelimesi altında bir sır denizi, bir nur deryası bulunduğunu, hiç kimsenin onun kemaline ulaşamayacağını ve mânalarının derinliğine varamayacağını belirtmekte, kendisinin ise Kur'an-ı Kerim'in ezeli denizlerinden avuç avuç hikmetler ve işaretler sunmak istediğini, önce kalbine doğan mâna ve işaretleri veciz ve güzel sözlerle dile getirdiğini, sonra da işârî tefsirlerden beğendiği ibâre ve mânaları naklettiğini, böylece kısa ve faydalı bir tefsir yazdığını ifade etmektedir.

Ona göre Kur'an-ı Kerim ibâre, işaret, letâif ve hakâikten meydana gelen dört şeyi ihtiva eder. Bunlardan ibâre sıradan kişiler (avâm), işaret seçkin kişiler (havâs), letâif velîler, hakâik de peygamberler içindir. Bununla birlikte Baklî, tefsirinde Kur'an'ın sadece bâtinî mânaları üzerinde durmuştur. Sülemî'nin *el-Hakâ'ik* ve Kuşeyrî'nin *Letâ'ifü'l-İşârât* adlı işârî tefsirlerinden çok faydalandığı bu eserini yazarken Allah'ın muradına, Resulü'nün sünnetine uygun olması için Cenâb-ı Hakk'a dayanıp On'dan yardım istediğini söylemekle beraber, zikrettiği pek çok şeyin Bâtıniyye yorumlarına benzer bir şekilde akıl ve mantık sınırlarının dışına çıktığı görülmektedir. Bunun örneklerini görmek için Tevbe süresinin doksan birinci, Nahl süresinin seksen birinci, Neml süresinin yirmi ve yirmi birinci, Hac süresinin de yirmi altıncı âyetlerinin tefsirlerine bakmak yeterlidir.

Mukayeseli işârî tefsir açısından önemli bir eser olan ve sahasında kaynak niteliği taşıyan *'Arâ'isü'l-beyân*'ın muhtelif yazma nüshaları vardır. İlk defa Hindistan'da 1000 sayfa aşkın bir hacimle iki cilt halinde basılmıştır (Haydarâbâd 1301). İlmî neşri Mısır asıllı ve İran uyruklu Salâh Sâvî tarafından hazırlanmış da henüz basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Baklî, *'Arâ'isü'l-beyân*, Haydarâbâd 1301; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1131; Brockelmann, *GAL*, I, 442, 527; *Suppl.*, I, 735; II, 280; M. Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1381/1961-62, III, 56-58; *Ferheng-i Fârsî*, V, 1166; VI, 1813; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, Ankara 1960, II, 318-319; Süleyman Ateş, *İşârî Tefsîr Okulu*, Ankara 1974, s. 136-139; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemül-müfessîrîn*, Beyrut 1403/1983, I, 191-192.



M. NAZİF ŞAHİNOĞLU

ARÂİSÜ'İ-MECÂLİS

(عرائس المجالس)

Ebû İshak Ahmed b. Muhammed
es-Sa'lebî'nin
(ö. 427/1035)
peygamberler tarihine dair
Arapça eseri.

Eserin matbu nüshaları *Çaşaşü'l-enbiyâ' el-müsemmâ 'Arâ'isü'l-mecâlîs* başlığını taşımaktadır. Yazma nüshalarda ise *Nefâ'isü'l-'arâ'is* ve *yevâkitü't-ticân fî kışaşî'l-Kur'an* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 592), *en-Nefâ'is fî mebed'î'd-dünyâ ve'l-'arâ'is fî kışaşî'l-enbiyâ'* (Karataş, *Topkapı-Arapça Yazmalar*, III, 406) gibi başlıklar yer almaktadır.

Sa'lebî Şâfiî mezhebinden olup meşhur bir akaid bilgini ve müfessirdir. En önemli eseri *el-Keşf ve'l-beyân* 'an tefsiri'l-Kur'an*'dır. *'Arâ'isü'l-mecâlîs*'i bu eserinde bulunan peygamberlerle ilgili bölümleri genişletmek ve ilâveler yapmak suretiyle meydana getirmiştir. Ancak müellif tefsirinde geçmiş peygamberler ve kavimlerle ilgili haber ve kıssaları aktarırken çok defa doğru olanla efsane ve hurafeleri birbirine karıştırmış, mevzû hadisler ve aslı olmayan kıssalar da nakletmiştir. *İsrâiliyyat** nakli ile meşhur olan tefsirindeki bilgilerin çoğunu *'Arâ'isü'l-mecâlîs*'ine de almıştır. Bu eserinde kıssa uyduranların (kussâs) mübalağalarından uzak kalmasına rağmen Kâ'b, Vehb b. Münebbih gibi İsrâiliyyat rivayetiyle tanınan kişilerin nakillerine yer vermiş, Kitâb-ı Mukaddes ve onun dışındaki kaynaklarda mevcut bazı bilgileri de aktarmıştır. Meselâ arızın yaratılışı, Hz. Âdem'in boyu, Hz. Yûsuf ve kardeşleriyle ilgili kıssalardaki bilgilerin çoğu, Hulefâ-yi Râşidîn'in As-hâb-ı Kehf ile görüşmesi, Hârut ve Mârut kıssasındaki rivayetler sağlam kaynaklara dayanmaktadır. *'Arâ'isü'l-mecâlîs* bu kusurlarına rağmen yaygın bir şöhrat kazanmıştır. Eser, "meclis"- "bab" düzeni içinde yazılmıştır. Kitapta